

## TIJORAT BANKLARIDA RISK BOSHQARUVI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Norboyeva Shahnoza Akbar qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18392840>

**Annotatsiya.** Mazkur tezisda tijorat banklarida risk boshqaruvi tizimining nazariy va amaliy asoslari keng yoritilib, bank faoliyatida yuzaga keladigan asosiy risk turlari, ularning bank moliyaviy barqarorligiga ta'siri hamda risklarni samarali boshqarish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida risklarni aniqlash, baholash va monitoring qilish mexanizmlarining o'rni, ichki nazorat tizimining ahamiyati hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish masalalari ko'rib chiqiladi.

Shuningdek, xalqaro tajriba asosida risk boshqaruvi tizimini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mazkur ish natijalari bank tizimi barqarorligini mustahkamlash, moliyaviy yo'qotishlarni minimallashtirish va tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

**Kalit so'zlar:** tijorat banklari, risk boshqaruvi, kredit riski, likvidlik riski, bozor riski, operatsion risk, ichki nazorat, moliyaviy barqarorlik.

### Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida moliya bozorlari tezkor rivojlanib, banklar faoliyatida risklar ko'lam va murakkabligi ortib bormoqda. Tijorat banklari iqtisodiyotning asosiy bo'g'ini sifatida moliyaviy resurslarni jamlash va qayta taqsimlash jarayonida muhim rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, bank faoliyati turli risklar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning samarali boshqarilmasligi bank barqarorligiga jiddiy xavf tug'dirishi mumkin.

Risk boshqaruvi tizimi bank faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, uning asosiy vazifasi bank duch keladigan moliyaviy va nomoliyaviy risklarni aniqlash, baholash va ularni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqishdan iboratdir.

Zamonaviy bank amaliyotida risk-menejment tizimining rivojlanganligi bank kapitalining yetarliligi, likvidlik darajasi va umumiy moliyaviy barqarorlik bilan bevosita bog'liq hisoblanadi.

Shu sababli tijorat banklarida risk boshqaruvi tizimini takomillashtirish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish va amaliy mexanizmlarini kuchaytirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

### Asosiy qism

#### Tijorat banklarida asosiy risk turlari va ularning mazmuni

Tijorat banklari faoliyatida turli risklar yuzaga keladi. Ularning eng asosiylari kredit, likvidlik, bozor va operatsion risklardan iboratdir. Kredit riski qarz oluvchilarning o'z majburiyatlarini to'liq va o'z vaqtida bajarmaslik ehtimoli bilan bog'liq bo'lib, bank daromadlarining kamayishiga olib kelishi mumkin.

Likvidlik riski bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish imkoniyatining cheklanishi natijasida yuzaga keladi.

Bozor riski foiz stavkalari, valyuta kurslari va qimmatli qog'ozlar narxlarining o'zgarishi bilan bog'liq yo'qotishlarni ifodalaydi.

Operatsion risk esa ichki jarayonlardagi kamchiliklar, texnik nosozliklar, xodimlar xatolari yoki axborot tizimidagi uzilishlar natijasida yuzaga keladigan zararlar bilan tavsiflanadi. Ushbu risklarning har biri bank moliyaviy natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

#### **Risk boshqaruvi tizimining asosiy elementlari**

Risk boshqaruvi tizimi bir necha asosiy bosqichlardan iborat bo'lib, ular risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish va kamaytirish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Risklarni aniqlash jarayonida bank faoliyatiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar tahlil qilinadi. Baholash bosqichida risklarning ehtimoli va kutilayotgan yo'qotish hajmi aniqlanadi.

Monitoring jarayoni risklar darajasini doimiy kuzatib borish va zarur hollarda tezkor choralar ko'rishni ta'minlaydi.

Risklarni kamaytirish esa diversifikatsiya, limitlar belgilash, sug'urtalash va xedjirlash kabi usullar orqali amalga oshiriladi. Ichki nazorat tizimi va mustaqil audit xizmati risk boshqaruvi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

#### **Xalqaro tajriba va zamonaviy yondashuvlar**

Xalqaro bank amaliyotida risk boshqaruvi tizimini rivojlantirish bo'yicha Bazel qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan standartlar muhim o'rin egallaydi. Bazel II va Bazel III talablariga muvofiq, banklar kapital yetarliligini ta'minlash, risklarni baholash modellarini takomillashtirish va stress-testlash amaliyotini joriy etishlari lozim.

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish hamda sun'iy intellekt asosidagi tahlil usullaridan foydalanish risk boshqaruvi jarayonining aniqligi va tezkorligini oshiradi. Bu esa banklarga potentsial yo'qotishlarni oldindan aniqlash va ularni minimallashtirish imkonini beradi.

#### **Amaliy tavsiyalar**

Tijorat banklarida risk boshqaruvi tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

- risklarni kompleks baholash modellarini joriy etish;
- ichki nazorat va audit tizimini kuchaytirish;
- xodimlarning risk-menejment bo'yicha malakasini oshirish;
- raqamli texnologiyalar asosida monitoring tizimlarini rivojlantirish;
- xalqaro standartlar va ilg'or tajribani amaliyotga joriy etish.

Mazkur chora-tadbirlar bank moliyaviy barqarorligini ta'minlash, yo'qotishlarni kamaytirish va mijozlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

#### **Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida risk boshqaruvi tizimini takomillashtirish bank faoliyatining samaradorligi va barqarorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Risklarni o'z vaqtida aniqlash, baholash va kamaytirish bank kapitalining yetarliligini saqlash hamda moliyaviy inqirozlarning oldini olishga yordam beradi.

Xalqaro tajriba va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish risk boshqaruvi tizimini yanada mukammal qilish imkonini beradi.